

Cuprins

<i>Judaism, Mesianism, Creștinism – Fundamentele unei religii și ale unei morale revelate de Vasile Morar</i>	7
I.A. Argument. Semnificația repetitivă a celebrării	13
I.B. Ce este Torah? În ce constă dimensiunea ei transcendentă? ..	19
I.C. Definirea conceptului de <i>Mesianism</i>	28
II.A. Intervenția divină în profanul uman: YHWH și legămintele Sale. O perspectivă mesianică.....	47
II.A.1. La început... Elohim: Dumnezeuul (Tri)Unic/Echad al Bibliei	56
II.A.1.a. Cine este Adonai, Dumnezeuul Bibliei?.....	56
II.A.1.b. Dumnezeuul Bibliei – reprezentări ale (Tri)Unității	60
II.A.1.c. Numele Îi conferă identitatea	65
II.A.2. Legămintele lui YHWH cu Israel	74
II.A.2.a. Legămintele în perioada tanachică	74
II.A.2.b. Lărgirea cadrului: simbolurile Vechiului Legământ în lumina Noului Legământ. O perspectivă mesianică	91
II.B. Fundamentul cercetării	117
II.B.1. Ordinea lui YHWH: ipostazele sacralității – spațiul, timpul, viața. Triburile lui Israel	117

II.B.1.a. Ipostazele sacralității – spațiul, timpul, viața	117
II.B.1.b. Triburile lui Israel – <i>B’nei Israel</i>	127
II.B.2. Timpul lui YHWH-Elohim	171
II.B.2.a. Timpul lui YHWH-Elohim, timp transcendent. Calendarul ebraic – lunile evreiești	171
II.B.2.b. Popasurile lui Adonai pe pământ: Cele Șapte Sărbători ale lui YHWH din Cartea Torei (Levitic 23). 189	
II.B.2.b.1. Marile sărbători de primăvară	197
II.B.2.b.1.1. <i>Pesach-ul (Paștele evreiesc)</i>	197
II.B.2.b.1.2. <i>Chag ha Mațot (Sărbătoarea azimilor)</i>	230
II.B.2.b.1.3. <i>Șavuot-ul (Sărbătoarea săptămânilor)</i>	247
II.B.2.b.2. Marile sărbători de toamnă	274
II.B.2.b.2.1. <i>Roș haȘannah (Anul Nou evreiesc)</i>	274
II.B.2.b.2.2. <i>Yom Kippur (Ziua ispășirii)</i>	283
II.B.2.b.2.3. <i>Sukkot-ul (Sărbătoarea colibelor)</i>	298
II.B.2.b.3. <i>Șabat-ul (Sărbătoarea zilei a șaptea)</i>	315
III. Concluzie	335
III.A. Era mesianică și Regele-Mesia	335
III.A.1. Regele Mesia – <i>Melech Ha Mașiach</i>	339
III.A.2. Regatul mesianic – <i>Malchut Ha Mașiach</i>	362
III.B. Dinamica binomului <i>evrei-creștini</i> . Pledoarie pentru o lume mai bună	379
Bibliografie	403

Judaism, Mesianism, Creștinism – Fundamentele unei religii și ale unei morale revelate

Autoarea acestei cărți, Daniela Reghina Onu, întrunește, prin viața și pregătirea sa spirituală, intelectuală și morală, acele date substanțiale și de contingență care au adus-o în postura, firească, de a propune Editurii Paideia un text aflat la intersecția a trei domenii: istoria filosofiei, istoria monoteismului iudaic și a celui creștin, istoria continuităților culturale profunde dintre *Tora* și *Noul Testament*.

Daniela Reghina Onu a ajuns să mediteze în registru academic la această temă, având motive a căror sursă derivă din datele primare ale existenței sale. În prelungirea lor s-a instituit formația sa intelectuală ca licențiată în Litere (1997) a Universității din București, și nu mai puțin ca absolventă de master (2007), dar și de doctor în filosofie (2019) al aceleiași universități. A beneficiat în pregătirea sa de cursul masteral – *Cultură și civilizație ebraică*, unde, această specializare se întâmplă, în chip fericit, să-i aibă ca profesori pe inegalabilul Moshe Idel de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, pe strălucitul Carol Iancu de la Universitatea din Montpellier, sau pe Felicia Waldman de la Universitatea noastră, ea însăși doctor în filosofie (coordonator Moshe Idel) cu o teză despre mistica iudaică.

În tot acest răstimp, interesul cognitiv major al Danielei Reghina Onu pentru tema iudaismului s-a aflat, indiscutabil, într-o relație indisolubilă cu interesul său pentru cel de-al doilea monoteism etic, cel creștin. Acest lucru nu s-a petrecut însă fără dificultăți,

pentru că autoarea a trebuit să depășească, ea însăși, cel puțin două rânduri de obișnuințe și de convingeri anterioare. Este vorba întâi de toate despre deprinderea de a trata în registru eseistic (Daniela Reghina Onu a publicat două volume de istorie literară și de cultură evreiască) și chiar poetic, inclusiv aceste teme. De altfel, autoarea de astăzi a unui studiu filosofic, este cunoscută și prin cinci volume de poezie, în care este exprimată dimensiunea mesianică a iudaismului și, deopotrivă, a creștinismului. De asemenea, în al doilea rând, ne gândim la faptul că autoarea prezentei cărți are ea însăși convingeri puternice legate de opțiuni ferme, înrădăcinate în registrul moral, iudaic și creștin.

Oricum, ceea ce putem constata acum este faptul că toate aceste determinații au fost raționalizate și au primat, în timp, forma argumentării specifice demersului reflexiv și al celui critic. În mare măsură, rezultatul acestor procese cognitive și de evaluare interpretativă le vom vedea în cartea de față, la origine o teză de doctorat. Tocmai de aceea, în cele ce urmează, ne vom referi la conținutul de idei al studiului ce stă în fața cititorului.

Înainte de orice, obiectul supus investigației nu este unul facil, ușor de cuprins, de scris și de interpretat. Autoarea a decis că vrea să surprindă, din atât de multe teme din *Tora*, *mesianismul* acesteia și, strâns legat de ideea mesianică încapsulată în *Pentateuh*, ea vrea să evidențieze un element important în asigurarea continuității iudaice: Sărbătorile *Poporului Ales*, a *Poporului Cărții*, al *Legii*. Suntem conduși totodată în intimitatea Bibliei, de la Cartea Genezei a Vechiului Testament, până la Apocalipsa Noului Testament și, de aici, la tot ceea ce a însemnat, semnificativ în istorie, pentru destinul neamurilor iudaice ca purtătoare de cultură morală universală, dar și de obiceiuri, cutume și sărbători specifice.

Daniela Reghina Onu s-a autoobligat să-și definească foarte clar obiectul și mizele demersului său: *Ce este Tora* și ce înseamnă *mesianismul* acesteia. Putem afirma încă de acum că, prin interogațiile formulate, ne dăm seama de faptul că autoarea se plasează

ferm în aria disciplinară de intersecție care unește istoria religiilor cu etica, evoluția monoteismelor etice, cu filosofia istoriei și a culturii, etica deontologică a Decalogului, cu evoluția moralei iudaice și a celei creștine, deopotrivă. Explicit, Daniela Reghina Onu se întreabă: *Este Tora mesianică?* De ce era nevoie de un intermediar între Dumnezeu și om? Mai pregnant: este central, sau nu, în Tora, ideea mesianică? Sau, altfel reformulat: ce știm despre Mesia în Vechiul Testament și ce știm despre Iisus în Noul Testament? Răspunsurile vor fi date în paginile de text și, nu în ultimul rând, vor fi date prin impresionantul număr de *note* care depun mărturie pentru acuratețea și seriozitatea cercetării: fiecare document sau text trebuie și este lămurit, evidențiat, interpretat într-un context argumentativ adecvat. Sintetic, gândul autoarei poate fi, credem, astfel redat: gândirea evreiască timpurie, cea inspirată de Tora de pe Muntele Sinai, era una profund mesianică, adică plină de speranța ivirii unui Răscumpărător; totodată, conform promisiunilor Torei, Răscumpărătorul trebuia să se ivească din linia regală a lui David, ceea ce implica și ideea simplă, dar atât de complexă, în receptarea și evoluția ei: că orice abatere de la profeția biblică va aduce cu sine și „pretenția de fals Mesia”. În al doilea rând, autoarea nu ezită deloc, din contră, să formuleze și o altă întrebare fundamentală: ce legătură există între monoteismul etic, atât de clar al Torei, și practicile sărbătorilor iudaice? Sau: toate sărbătorile au o miză etică valabilă doar pentru poporul lui Israel, ori ele implică, obligatoriu, un răspuns de neocolit la o întrebare esențială referitoare la întreaga condiție umană? În fapt, o atare interogație sună concentrat astfel: ce-i ține pe oameni laolaltă, împreună, care este liantul indispensabil, definitiv al comunităților umane, așa încât, să nu se producă o *catastrofă* – *Shoah*, o autodistrugere de sine a omenirii? În opinia noastră, care este compatibilă, în primul rând, cu ceea ce spune Kant în *Întemeierea Metafizicii Moravurilor* și în *Critica Rațiunii Practice* (iar autoarea citează și dezvoltă această idee în cartea sa) *a fi moral și a fi liber este unul și același lucru*, iar acest fapt fundamen-

tal este expres cuprins în Porunca I a Decalogului: „Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău..., cel ce te-a scos din Egipt, din țara robiei!”. Te-am făcut liber, iar libertatea este condiția moralității deontologice, a moralității necondiționate. Aceasta pe de o parte, iar pe de altă parte, nu ești moral dacă nu respecti și repeți urmărirea Legii în toate împrejurările vieții. Or, *sărbătoarea*, prin repetare, fixează tocmai aceste prescripții imperative, le fixează atât în conștiință, cât și în memoria succesivă a generațiilor; dar, mai cu seamă, *Sărbătorile iudaice* sunt menite să fixeze prohibițiile în deprinderi de viață zilnică, să le reactualizeze, să le încalce și să le statornicească ca nucleu tare al întregii vieți comunitare, oricând și oriunde. Autoarea se dovedește a fi, în acest context al discursului său, o profundă cunoscătoare a Torei. Astfel, se arată că *sfințenia* în iudaism are o denotație esențialmente morală: cel ce este moral și respectă Decalogul este pătruns de sfințenie pentru că întărește valoarea fundamentală pe care se întemeiază Decalogul: *viața însăși*, bună în mod necondiționat. Iată care este raționamentul atât de corect formulat de autoare: Moise pe Muntele Sinai a cerut poporului său „să țină sărbătoarea azimilor timp de șapte zile”, pentru că Domnul a scris pe table cuvintele legământului, Cele zece porunci. Prin urmare, Cele zece porunci au temeiul unui legământ pe care omul era obligat să-l respecte, iar ținerea sărbătorilor și consacrarea lor înaintea lui Iahve era însoțită de binecuvântarea apărării vieții și a hotarelor țării. În toată tema atât de complexă a legămintelor, autoarea își păstrează o linie de interpretare adecvată: încearcă să aducă în prim-plan pozițiile cele mai relevante și, totodată, încearcă să nu atingă extremele. Iată două exemple de interpretări ne hazardate, cumpănite.

„În ceea ce privește – spune Daniela Reghina Onu – nu subscriem la *necondiționarea absolută* a unui legământ; credem că toate legămintele cu Adonai sunt condiționate, pentru că ele fac recurs, în Tanach, la obligativitatea poporului de a alege *corect*, pe baza respectării Celor zece porunci, norma definitivă a eticii tanachice.” Și, de asemenea, formularea prudentă dată în același

context: „Trebuie să menționăm că legămintele nu se referă, întotdeauna, în mod explicit, la sărbători”. De altfel, întregul capitol *Intervenția divină în profanul uman: Iahve și legămintele Sale: o perspectivă mesianică*, este foarte bine analizat printr-un „tratat bibliografic” întotdeauna potrivit, iar când autoarea vrea – de pildă – să dea formule sintetice lămuritoare, reușite, procedează precum în această evaluare: „Al cincilea legământ este cel mai mesianic dintre toate: «Voi pune Legea mea în lăuntrul lor, o voi înscrie în inima lor; și eu voi fi Dumnezeuul lor, iar ei vor fi poporul meu.»”

Ideile, partea de început a studiului, sunt excelent dezvoltate apoi în densele analize dedicate ipostazelor socialității: *timpul, spațiul, viața*. Este întărită, în acest context, ideea comun împărtășită de Alexandru Șafran și de Esther Starobinski-Șafran, conform căreia „*sfințenia timpului primează asupra sfințeniei spațiului*: cu alte cuvinte spațiul sacru există atâta vreme cât este respectată sărbătoarea; sanctitatea Sabatului primează față de cea a Tabernacolului”.

Pentru orice cercetător al temei în discuție sunt notabile paragrafe precum: *Cele șapte sărbători ale lui Iahve din Tora* (Levitic 23); *Marile sărbători de primăvară*; *Marile sărbători de toamnă*. Nu sunt, după cunoștința noastră, prea multe studii la dispoziția tinerilor cercetători care să analizeze atât de în detaliu tema Sărbătorilor iudaice, incluzând conexiunea dintre acestea și mesianism (*Concluzii, Era mesianică și Regele Mesia*). Oricum, ideea necesarei frățietăți dintre iudaism și creștinism, mai ales în contextul *post-Holocaust*, mi se pare că este bine argumentată de autoare, inclusiv prin celebra sentință din 1944 a lui Alexandru Șafran, citată în carte: „Suferința [poporului lui Israel] este, de mii de ani, o *muștrătoare predică mesianică*”.

Autoarea intitulează în chip adecvat în tot cuprinsul studiului său concepte-cheie, precum: *transcendență și imanență, sacru și profan, axis mundi, necesar și contingent, Lege naturală, Lege morală, deontologism* (al Decalogului). În acest fel, lucrarea se înscrie, simultan, în toate registrele largi, semnificative, ale acestei teme de intersecție.

Trimiterile la surse și interpretări sunt copleșitoare pe alocuri, și autori cunoscuți, de pildă, nu numai Kant sau Hegel, dar și Maimonide, sunt excelent aduși în prim-planul cercetării – Maimonide prin cele șapte trăsături esențiale prin care *îl recunoaștem* pe cel care „pretinde că este Mesia”.

În fapt, autoarea folosește surse pertinente pe tot parcursul cărții, încercând mereu și mereu să țină o cumpănă dreaptă între sursele filosofico-etice și cele venind dinspre istoria iudaismului, istoria religiilor (Mircea Eliade este un asemenea autor folosit) și filosofia culturii.

Pentru cei interesați de fascinanta legătură dintre istoria ideilor și istoria faptelor istorice semnificative nu lipsesc, din acest studiu al Danielei Reghina Onu, gânditori precum, Filon din Alexandria, Josephus Flavius, Maimonide, Kant și Hegel, Jaspers, Elie Wiesel, Eminescu și Iorga, Mircea Eliade, Alexandru Șafran, Carol Iancu, Andrei Marga, Lya Benjamin, Leon Volovici, Nicolae Cajal, Norman Manea, Sorin Șlomo Rosen, Richard Wurmbrand ș.a. De asemenea, nu de puține ori, citatele din Amos Oz și Oz-Salzberger Fania, din *Evreii și cuvintele*, au menirea să aducă o lumină specială pentru chiar nucleul ideatic al cărții, pe cât de necesare – în climatul spiritual și existențial al zilelor noastre – pe atât de reușite: că frățietatea dintre iudaism și creștinism nu este un accident al istoriei universale, ci, calea de neocolit, poate cea mai importantă, alături de tradiția greco-latină, a înțelegerii sensului ei de evoluție și de progres: unul fără pericolul autodistrugerii.

Prin cartea ei, Daniela Reghina Onu aduce argumente pentru această linie de gândire; în fond, un *îndemn* la înțelegere între iudaism și creștinism, mai ales acum când provocările umanității sunt atât de mari și de pline de riscuri.

VASILE MORAR

I.A. Argument.

Semnificația repetitivă a celebrării

Conform definiției DEX, „*a celebra* înseamnă a săvârși cu solemnitate un act de însemnătate publică sau privată, în special o căsătorie; a oficia. A sărbători (aducând elogii) un eveniment însemnat, o persoană etc.”.¹ Etimologic, cuvântul *a celebra* este de sorginte latinească (celebrare). În aceste condiții, potrivit definiției, celebrarea capătă proporții comemorative, religioase de cele mai multe ori, fiindcă ritualurile (acele acte stereotipice care conferă o anumită identitate sărbătorii) scot în evidență admirația, respectul și atașamentul față de memoria celui sărbătorit. Problema tinde spre noi valențe și orizonturi, dacă în această ecuație intră Divinitatea însăși. Dar, este oare Dumnezeu Biblii Divinitatea absolută la care trebuie să ne raportăm? Cine este acest Dumnezeu, care a găsit cu cale să Se descopere pe Sine prima oară unui muritor într-un tufiș arzător? Este El Ființa absolută (Increatul și Creatorul, deopotrivă), care depășește prin omniprezență, omnipotență și omnisciență, Existența hegeliană?

Deși ne-am propus să vorbim despre Dumnezeu Biblii în capitolele ce urmează, trebuie să stabilim de la început că vom porni de la premisa definiției subiective a Celui care S-a exprimat pe

---

1 Dex(online), disponibil pe <https://dexonline.ro/definitie/celebra> (accesat 09.09.2018).

Sine în *rugul aprins* al lui Moșe/Moise, legiuitorul.² Când Adonai-Elohim, Dumnezeu Bibliiei, revelat pentru prima oară lui Moșe într-un rug aprins care nu voia să se mistuie, i Se prezintă acestuia ca fiind *Eu sunt Cel ce sunt*, inevitabil, trebuie să ne gândim la Cineva care ființează dincolo de spațiu și timp, la Cineva care există prin Sine însuși, independent de oricine altcineva sau de orice altceva. Faptul că Dumnezeu lui Abraham, Yțhak și Yakov, este Cel care i Se descoperă viitorului mare profet al Israelului, cerându-i să plece în grabă la frații săi evrei pentru a-i scoate din crunta robie egipteană, poate fi demonstrat ulterior prin toate manifestările transcendenței divine care vor invada spațiul imanenței umane, aglomerându-l și uimindu-l într-o măsură atât de covârșitoare încât va genera supunere și iubire. Această transcendență, atât de greu de înțeles de umanitatea din toate timpurile, rămâne măsura cea mai sigură, dar și cea mai ambiguă, a înțelegerii de Dumnezeu. De-a lungul istoriei sale milenare, omului încă îi flutură pe buze dilema lui Moise din fața rugului în flăcări: „*Cine ești Tu?*”³ *Care este Numele Tău?*”⁴ Iar răspunsul nu poate naște decât perplexitate, din cauza incapacității ființei umane de-a se deschide cu inocență pentru a primi miracolul transcendent.

Cu alte cuvinte, Cel care este Existența însăși, este Cel care a creat totul din nimic, prin simpla rostire, așa cum ne este relatat în Bereșit/Geneza, prima carte a Torei: „Dumnezeu a zis: «*Să fie lumină!*» Și a fost lumină”.⁵ În al doilea rând, dacă rămânem la ipoteza situării de partea unui Creator, omniprezent, omniscient și omnipotent, așa cum Îl prezintă Cartea Sacră a evreilor, mai precis

-
- 2 Vezi *Biblia, versiunea Cornilescu*, Societatea Biblică din România, 2010, pp. 60-61; Exodul 3:13-14.
  - 3 De fapt, *Cine ești Tu?* În ebraică „Numele” = „Ființa însăși”.
  - 4 *Loc. cit.*, Biblia Cornilescu, Exodul 3:13, p. 61.
  - 5 *Op. cit.*, Biblia Cornilescu, Geneza 1:3, p. 1.